

Л.М. Белей

Карпатський національний природний парк
вул. Стуса, 6, м. Яремче, 78500 Україна
e-mail: snpr@meta.ua

<https://doi.org/10.53904/1682-2374/2019-21/9>

ЗАПОВІДНІ ЛІСИ КАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ НА ЗЕМЛЯХ У ПОСТІЙНОМУ КОРИСТУВАННІ: ПРИРОДООХОРОННИЙ АСПЕКТ

Заповідні ліси, Карпатський національний природний парк, лісівничі дослідження, частка заповідних лісів

ЗАПОВІДНІ ЛІСИ КАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ НА ЗЕМЛЯХ У ПОСТІЙНОМУ КОРИСТУВАННІ: ПРИРОДООХОРОННИЙ АСПЕКТ. Л.М. Белей. – Наведено характеристику лісів заповідної зони Карпатського національного природного парку з позицій природоохоронного аспекту. Вказані загальні відомості про поширення, типологічну структуру та загальну лісівничо-таксаційну характеристику.

ЗАПОВЕДНЫЕ ЛЕСА КАРПАТСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКА НА ЗЕМЛЯХ В ПОСТОЯННОМ ИСПОЛЬЗОВАНИИ: ПРИРОДООХРАННЫЙ АСПЕКТ. Л.Н. Белей. – Приведена характеристика лесов заповедной зоны Карпатского национального природного парка с позиций природоохранного аспекта. Указаны общие сведения о распространении, типологической структуре и общей лесоводственно-таксационной характеристике.

RESERVE FOREST OF THE CARPATHIAN NATIONAL NATURE PARK ON LANDS IN PERMANENT USING: ENVIRONMENTAL ASPECT. L.N. Belei. – The forests of a reserve zone of the Carpathian National Nature park are characterized as an environmental aspect. The general information about distribution, typological structure and silvicultural and taxation characteristics is indicated.

Вступ

Заповідні ліси Карпатського національного природного парку присутні майже на всій його території у межах трьох геоморфологічних масивів – Горгани, Верхньопрутського (Ворохтянського) низькогір'я та Чорногори. Щодо висотного розподілу – 60% лісів заповідної зони знаходяться вище відмітки 900 м н.р.м. Щодо вікової структури – 70% лісів заповідної зони мають вік більше 100 років.

Об'єкти та методи дослідження

Територія Карпатського національного природного парку входить до складу найбільшої середньої гірської частини Східних Карпат у межах двох найбільших геоморфологічних масивів – Горгани (басейн верхнього Пруту) та Чорногора (верхів'я річки Прут та лівих притоків річки Чорний Черемош), що розділені Верхньопрутським (Ворохтянським) низькогір'ям.

Загальна площа парку складає 50495 га, у т.ч. 38322,0 га (75,9%) – землі у постійному користуванні (Белей, 2014). Лісистість висока – 88,71%. На даних площах переважають ліси природного походження (близько 67%).

Заповідні ліси – дуже важливі в природоохоронному плані об'єкти лісистості частини території парку режим якої визначається відповідно до вимог, встановлених для природних заповідників. Особливу цінність мають старовікові заповідні ліси (квазі-праліси) – лісові екосистеми, ріст і розвиток, а також відновлення яких не зазнали істотного антропогенного впливу до часу заповідання; лісові культури – штучно створені насадження (найчастіше посадкою саджанців) до 1980 року (до часу створення парку) як об'єкти зразкового ведення лісового господарства колишніх Делятинського, Ворохтянського та Верховинсь-

кого лісокомбінатів; природні та штучні насадження (плюсових деревостанів, деревостаніветалонів, типів лісу, рідкісних та цінних деревних видів, продуктивності деревних видів, географічних культур, клонів плантацій деревних видів тощо).

Для роботи були використані планово-картографічні матеріали останнього лісовпорядкування (2001–2002 років), лісотипологічних маршрутних обстежень, Лісовий Кодекс України, Положення про Карпатський національний природний парк, звіти працівників відділень та матеріали постійних пробних площ.

Результати дослідження та їх обговорення

Лісівничі дослідження заповідних лісів на даний час проводяться на 64-х постійних пробних площах. Основні напрямки досліджень: вивчення ходу росту, продуктивності, наметової структури деревостану; оцінка динаміки лісівничо-таксаційних показників деревостану; оцінка стійкості деревостану.

Розподіл заповідних лісів в структурі природоохоронного фонду підрозділів парку наведено в таблиці.

Заповідні ліси в структурі природоохоронного фонду підрозділів Карпатського національного природного парку

№	Назва підрозділу	Загальна площа, га	Площа, га			Відсоток лісів природного походження
			лісів	у т.ч. заповідних лісів	з них лісові культури	
1	Яремчанське	3075,0	2819,3	226,5	11,9	94,7
2	Ямнянське	2772,0	2366,6	466,5	71,1	84,7
3	Підліснівське	3078,0	2698,5	393,0	22,9	94,2
4	Женецьке	4017,0	3523,7	934,9	215,6	76,9
5	Татарівське	3270,0	3102,7	470,1	145,7	69,0
6	Яблуницьке	2575,0	2304,5	164,0	0	100,0
7	Вороненківське	2623,0	2499,0	496,1	115,4	76,7
8	Ворохтянське	4401,0	4105,8	23,6	2,8	88,1
9	Говерлянське	5570,0	4532,2	3526,0	1601,7	54,6
10	Бистрецьке	2564,0	2279,4	1352,8	39,2	97,1
11	Високогірне	2049,0	1558,1	1301,0	392,1	69,9
12	Чорногірське	2328,0	2208,5	64,3	1,3	98,0
Всього		38322,0	33998,3	9418,8	2619,7	72,2

Загальна площа заповідних лісів парку становить 9418,8 га (27,7%). Бонітети цих лісів є високими (I⁶–II). Особливо цінні смерекові ліси з домішкою сосни кедрової європейської мають середні та низькі бонітети (III–V^a). Сосна кедрова європейська *Pinus cembra* L. входить до списку Директиви 92/43 ЄС та резолюції 4 Бернської конвенції (Додаток I Природні типи оселищ (Habitats) європейського значення (ЄС), збереження яких потребує створення територій з особливим статусом охорони; за списком 9420 – Альпійські ліси з *Pinus cembra* (Белей, 2017) – вид, занесений до Червоної книги України. Вона росте в межах Женецького та Бистрецького ПНДВ.

Найбільша площа заповідних лісів (3526,0 га) знаходиться у Говерлянському ПНДВ. Також значні площі цих лісів знаходяться у Бистрецькому (1352,8 га), Високогірному (1301,0 га) та Женецькому (934,9 га) ПНДВ.

Частка заповідних лісів на території Яремчанського ПНДВ становить лише 8,03% (226,5 га). Найбільший тут осередок (площею 163,4 га) знаходиться в суцільній смузі ялицево-букових з домішкою смереки лісів (ур. Межизвірна та лівий берег річки Явірник (ліва притока р. Прут)). Окремий масив (площею 43,6 га) – у верхів'ях р. Багрівець (ліва притока р. Прут). Значну перевагу тут мають ліси природного походження (94,7%). Вікова структура – більше 100 років; значна частка (близько 70%) – навіть більше 150 років. Ліси добре структуровані, мають високі показники росту і розвитку. Територіальна цілісність лісових

масивів, що сформована також внаслідок складного гірського рельєфу, є майже не порушеною. Просторова змінність їх структури є складною. Як просторові об'єкти їх іноді досить важко описати та визначити стан їх розвитку (Белей та ін., 2013).

Частка заповідних лісів на території Ямнянського ПНДВ становить 19,7% (466,5 га). Найбільший тут осередок площею 253,2 га знаходиться в суцільній смузі ялицево-букових та ялицево-букових з домішкою смереки лісів (західні та південно-західні схили г. Маковиця (984,5 м н.р.м.)) на правому березі р. Прут. Окремий великий масив (площею 51,8 га) – на правому березі р. Нересний (права притока р. Прут) в смузі реліктових соснових з домішкою смереки лісів. Окремий масив (площею 40,0 га) знаходиться в суцільній смузі ялицево-смерекових лісів в ур. Малі Погари. Значну перевагу тут мають ліси природного походження (84,7%). Вікова структура – більше 100 років; значна частка (близько 10%) – навіть більше 150 років. Ліси добре структуровані, мають високі показники росту і розвитку.

Частка заповідних лісів на території Підліснівського ПНДВ становить 14,6% (393,0 га); зокрема, на лівому березі р. Прут зосереджено 103,0 га (26,2%), а на правому – 290,0 га (73,8%) таких лісів. Найбільший тут осередок (площею 132,8 га) знаходиться в басейні лівого берега р. Прутець Чемигівський (права притока р. Прут). Також великий осередок цих лісів загальною площею 130,7 га знаходиться в суцільній смузі буково-ялицевих з домішкою смереки лісів на правому березі р. Прут на схилах (переважно північних експозицій) г. Ягідна (1216,5 м н.р.м.) та г. Ліснів (1256,2 м н.р.м.). Окремі два невеликі масиви площею 13,6 га та 12,9 га – в ур. Плай. Значну перевагу тут мають ліси природного походження (94,2%). Вікова структура – більше 100 років; значна частка (близько 30%) – навіть більше 150 років. Ліси добре структуровані, мають високі показники росту і розвитку (Белей та ін., 2017).

Частка заповідних лісів на території Женецького ПНДВ становить 26,53% (934,9 га); зокрема, в басейні р. Женець (ліва притока р. Прут) зосереджено 555,2 га (59,4%); в басейні р. Богдан (ліва притока р. Прутець Яблуницький – 186,4 га (20%); на схилах (переважно південних) г. Хом'як (1542,1 м н.р.м.) – 134,5 га (14,4%); на схилах (переважно південних) г. Синяк (1665,2 м н.р.м.) – 33,1 га (3,5%); на схилах (переважно південних) г. Малий Горган (1592,5 м н.р.м.) – 25,6 га (2,7%) лісів. Особливо цінний масив смерекових з домішкою сосни кедрової європейської лісів загальною площею 24,0 га знаходиться в ур. Богдан. Також особливу цінність тут становить старовікове чисте гірськососнове криволісся: 8,9 га на північних схилах г. Синяк та 16,5 га – на південних схилах г. Хом'як. Значну перевагу тут мають ліси природного походження (76,9%). Вікова структура – більше 100 років; значна частка (близько 50%) – навіть більше 150 років. Ліси добре структуровані, мають високі показники росту і розвитку.

Частка заповідних лісів на території Татарівського ПНДВ становить 15,15% (470,1 га); зокрема, на лівому березі р. Прут зосереджено 44,0 га (10,33%), а на правому – 426,1 га (89,67%) лісів. Найбільший тут осередок площею 192,2 га знаходиться в басейні правого берега р. Прут на схилах південних експозицій г. Ягідна (1216,5 м н.р.м.) та г. Ліснів (1256,2 м н.р.м.). Також великий осередок цих лісів загальною площею 128,7 га знаходиться в смугах соснових з домішкою смереки раритетних, буково-ялицевих з домішкою смереки та буково-ялицево-смерекових лісів на правому березі р. Прут на схилах (переважно північних експозицій) г. Ягідний (1216,5 м н.р.м.) та г. Ліснів (1256,2 м н.р.м.). Окремий осередок загальною площею 54,7 га знаходиться в басейні р. Притний (права притока р. Прут); інший – загальною площею 50,5 га – в басейні р. Вербівський (права притока р. Прут). Велика частина лісового масиву (52,0 га) в ур. Бредулець на схилах південної експозиції г. Ягідна (1216,5 м н.р.м.) (Белей та ін., 2014). Значну перевагу тут мають ліси природного походження (69,0%). Вікова структура – більше 100 років; значна частка (біля 40%) – навіть більше 150 років. Ліси добре структуровані, мають високі показники росту і розвитку.

Частка заповідних лісів на території Яблуницького ПНДВ становить лише 7,11% (164,0 га); зокрема, на лівому березі р. Прут зосереджено 160,4 га (97,8%); в басейні правого берега р. Прутець Яблуницький – 3,6 га (2,2%) лісів. Найбільший тут осередок площею 160,4 га знаходиться в смугах буково-ялицевих з домішкою смереки, буково-ялицево-

смерекових та ялицево-смерекових лісів в басейні правого берега р. Прут на схилах (переважно південних експозицій) г. Гребля (1252,2 м н.р.м.). Окремий осередок площею 2,1 га буково-ялицевих з домішкою смереки лісів знаходиться в басейні невеличкої річки Пушкарівка (права притока р. Яблунія); також невеличкий осередок заповідних лісів площею 1,5 га знаходиться в смузї буково-ялицевих з домішкою смереки лісів – на лівому березі р. Прутець Яблуніцький. Ліси природного походження. Вікова структура – більше 100 років; значна частка (біля 30%) – навіть більше 150 років. Ліси добре структуровані, мають високі показники росту і розвитку.

Частка заповідних лісів на території Вороненківського ПНДВ становить 19,85% (499,9 га); зокрема, у межах чорногірського геоморфологічного масиву зосереджено 499,9 га (90,7%); у межах верхньопрутського низькогір'я – 46,2 га (9,3%) лісів. Значну перевагу тут мають ліси природного походження (76,7%). Вікова структура – більше 100 років; значна частка (біля 25%) – навіть більше 150 років. Ліси добре структуровані, мають високі показники росту і розвитку.

Частка заповідних лісів на території Ворохтянського ПНДВ становить лише 0,57% (23,6 га); зокрема, у межах чорногірського геоморфологічного масиву зосереджено 6,0 га (25,4%); у межах верхньопрутського низькогір'я – 17,6 га (74,6%) лісів. Значну перевагу тут мають ліси природного походження (88,1%). Вікова структура – більше 100 років; значна частка (біля 25%) – навіть більше 150 років. Ліси добре структуровані, мають високі показники росту і розвитку (Белей та ін., 2017).

Частка заповідних лісів на території Говерлянського ПНДВ є досить значною і становить 77,8% (3526,0 га); зокрема, на лівому березі р. Прут зосереджено 1245,9 га (27,49%); найвисокогірніша частина (витоки р. Прут, р. Цибульник, р. Несамовитий, р. Гомулець) – 1062,7 га (23,45%); межиріччя р. Гомулець – р. Маришевський – 578,2 га (12,75%) лісів; решта (правий берег р. Прут з притокою р. Озірний) – 639,2 га (36,31%). Перевагу тут мають ліси природного походження (54,6%). Вікова структура – більше 100 років; значна частка (біля 40%) – навіть більше 150 років. Ліси добре структуровані, мають високі показники росту і розвитку (Белей та ін., 2017).

Частка заповідних лісів на території Бистрецького ПНДВ є значною і становить 59,34% (1352,8 га); зокрема, – в басейні р. Маришевський (права притока р. Бистрець) – 191,2 га (14,13%); в басейні р. Кизя (права притока р. Бистрець) – 1005,7 га (74,34%); у верхів'ях р. Дземброня (ліва притока р. Чорний Черемош) – 155,9 га (11,53%). Значну перевагу тут мають ліси природного походження (97,1%). Вікова структура – більше 100 років; значна частка (біля 20%) – навіть більше 150 років. Ліси добре структуровані, мають високі показники росту і розвитку.

Частка заповідних лісів на території Високогірного ПНДВ є досить значною і становить 83,5% (1301,0 га); зокрема, – в басейні р. Погорілець (ліва притока р. Шибенка) – 1257,1 га (96,63%); у високогірній частині (південні та південно-західні схили г. Піп Іван Чорногірський (2022,0 м н.р.м.) – 43,9 га (3,37%). Значну перевагу тут мають ліси природного походження (69,9%). Вікова структура – більше 100 років; значна частка (біля 30%) – навіть більше 150 років. Ліси добре структуровані, мають високі показники росту і розвитку.

Частка заповідних лісів на території Чорногірського ПНДВ становить лише 2,91% (64,3 га); зокрема, в басейні лівих приток р. Чорний Черемош – р. Подороватий та р. Сушарка – 15,1 га (23,48%); в басейні лівих приток р. Шибенка – р. Погорілець, р. Гропинець – 49,2 га (76,52%). Значну перевагу тут мають ліси природного походження (98,0%). Вікова структура – більше 100 років; значна частка (біля 5%) – навіть більше 150 років. Ліси добре структуровані, мають високі показники росту і розвитку.

Висновки

Ліси заповідної зони Карпатського національного природного парку у структурі функціонального зонування займають площу 9418,8 га (27,7%). Біля 80% лісів заповідної зони – це старовікові ліси віком 150 і більше років. Переважно, це ялицево-букові, смереково-ялицево-букові, смереково-буково-ялицеві, буково-ялицево-смерекові та чисті смерекові ліси, а також чисте гірськососнове криволісся. Охорона старовікових лісів парку

здійснюється відповідно до основних завдань, визначених Законом України "Про природно-заповідний фонд" та "Положення про національний природний парк" за такими основними завданнями: збереження та відтворення природних комплексів та об'єктів; охорона та захист природних комплексів та об'єктів; проведення наукових досліджень і спостережень (моніторинг) за станом лісів.

Повна заборона господарської діяльності в заповідних лісах – основний і важливий природоохоронний аргумент.

Белей Л. М. Лісові та земельні ресурси Карпатського національного природного парку. *Регіон-2014: стратегія оптимального розвитку* : мат-ли міжнар. наук.-практ. конф., присв. 80-річчю кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (м. Харків, 6 листопада 2014 року). Харків, 2014. С. 310–312.

Белей Л. М. Рідкісні види дерев Карпатського національного природного парку, що входять до списку Директиви 92/43 ЄС та резолюції 4 Бернської конвенції. *Мережа Натура 2000 як інноваційна система охорони рідкісних видів та оселищ в Україні*: Мат-ли наук.-практ. семінару (м. Київ, 15 лютого 2017 року). 2017. Серія Conservation Biology in Ukraine. Вип. 1. С. 18–19.

Белей Л. М., Вередюк Л. П., Стельмашук В. Я., Васкул Н. М. Поширення та основні лісівничо-таксаційні характеристики соснових з домішкою смереки лісів Карпатського національного природного парку. *Наукові засади природоохоронного менеджменту екосистем каньйонного Придністров'я* : мат-ли Першої міжнар. наук.-практ. конф., присв. сторіччю ботанічних досліджень у регіоні (м. Заліщики, 11–12 вересня 2014 р.). Львів : Ліга-Прес, 2014. С. 59–62.

Белей Л. М., Годованець В. І., Киселюк О. І., Боберський Ю. Ю., Тимчук О. В., Федорчук Н. М., Побережник В. Й. Поширення та основні характеристики букових старовікових лісів та квазі-пралісів Карпатського національного природного парку. *Букові праліси та давні букові ліси Європи: проблеми збереження та сталого використання* : мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Рахів, 16–22 вересня 2013 р.). [редкол.: Гамор Ф.Д. (відп. ред.) та ін.]. Ужгород : КП "Ужгородська міська друкарня", 2013. С. 30–34.

Белей Л. М., Вередюк Л. П., Киселюк О. І., Побережник В. Й., Слободян В. Я. Старовікові ліси в Карпатському національному природному парку: природоохоронний та екологічний аспекти. *Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень* : мат-ли четвертої міжнар. наук.-практ. конф. (м. Путила, 28–29 квітня 2017 р.). Чернівці : Друк Арт, 2017. С. 278–280.

Рекомендує до друку
Н.О. Гавриленко